

Universitätsbibliothek Wuppertal

**PLVTARCHI||CHAERONENSIS,|| SVMMI PHILOSOPHI|| &
Historici,|| VITAE PARALLELAE,|| seu Comparatæ,||**

Cui subiecti sunt Indices tres ... ad commodum lectoris summa diligentia
confecti

Plutarchus

Francoforti ad Mœnum, 1592

Artoxerxes

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-360](#)

ANNOTATIONES.

- 3 Per triennium.] *Ieclia. apud Gellium legitur bienium: quod adeo malum, ut prope credam diei a Plutarcho fuisse scriptum. Nam ne totum quidē biennium in Sardinia fuisse videtur, siquidem ex Appiano apparet, Fulvio Flacco consule & adiutore primum tribunatum petuisse, aut certe proximo post anno.*
- 4 Fregellanæ coniurationis.] *Liuim libro sexagesimo vide, aut Fastos potius Sigonij, anno D C X V I I I .*
- 5 C. Biturium.] *Sic est in Græco. Interpretes Veterum habent. an coniecturam secuti an Historiam?*
- 6 L. enim Opimius.] *In Græco διλαγητος Hostilius. verum ego per hac tempora nullum Hostilium à quoquam nominari video. Aretinus & Sigonius Opimum legerunt, qui proximo post anno consul C. Gracchum interfecit. id & mihi semper placuit.*
- 7 Q. Antyllius.] *Attilium Appianus vocat: sed rem haud paulo aliter narrat.*

IN COMPARATIONEM.

- 1 Apud Platonem.] *Libro quarto de Republica.*
- 2 Dimittendis.] *Graca mendoza & mutila puto. Aretinus omisit totam comparationem, quod Gracchos tantum verterat: itemq; Tudertinus qui alteros.*

PLV T A R C H I A R T O X E R X E S ,
30 *Guilielmo Xylandro Augusta-*
no Interpretē.

 RTOXERXES prior, inter reges Persarum, mansuetudine & magnanimitate præstantissimus, cognomento Longimanus, quod dextra ei quam sinistra esset maior, Xerxis fuit filius. *Gensis.*
35 Posterior Mnemon, id est Memor, appellatus, filia prioris natus est. Dario enim ex Parysatide quatuor fuerunt filii, maximus natu Artoxerxes, post huc Cyrus, inde Ostanes &
XXXI Oxathres.

Oxathres. Cyrus nomen à prisco illo Cyro habuit: is à sole, quem Persarum lingua cyrum appellari dicunt. Artoxerxes ante Arsicas nominatus fuit. Dino n Oarsis nomen ei fuisse scribit. Verum probabile non est, Ctesiam regis apud quem agebat, & quem vxoremq; eius & matrem & liberos curabat, nomen ignorasse: quantumvis alioquin fabularum incredibilium atque stolidarum colluuiem infarciat. Cyri ingenium iam inde à puericia vehemens fuit: Arsicas māsue-
tior omnibus in rebus, placidioribusque animi māribus
præditus videbatur. Idem vxorem, quam iussu parentum
pulcram præclaramque duxerat, inuitis iis retinuit. cum
enim rex fratrem mulieris necasset, & ipsam quoque vellet
interficere, matri supplex factus, multis tandem lacrymis
ægre impertravit, ut viuere ei, & secum esse permitteretur.
Mater Cyro magis fauebat, eumque patri succedere vole-
bat. Ideo etiam patre decumbente euocatus ex maritima
provincia, statim in Persidem adscendit, sive plenus matrē
confecisse ut ipse defuncto patre regnaret. Et quidem Pary-
satis vsa estimatione non absurdā (qua etiam Xerxes ille anti-
quus Dēmarati monitu vsus fuerat) Arsicam se priuato, Cy-
rum iam regnante Dario peperisse, non obtinuit tamen, sed
maior natu rex creatus est, & Artoxerxes appellatus. Cyro
Lydia, & satrapia maritimā obtigerunt. Non multo post
Darij mortem tempore Artoxerxes Pasargadas profectus
est, ut à Persicis sacerdotibus regiis mysteriis initiaretur. Tē
plūm ibi est Deæ cuiusdam bellicæ, quam Mineruam esse
coniicere liceat. Eo intrare oportet eum qui initiatur, suo-
que amictu deposito, eam stolam induere, quam Cyrus ille
magnus ante quam occiperet regnum gestauerat: fitorum
quoque pallatham, & terminthum comedere, & lac aceto
temperatum bibere iubetur: fortassis & alia quædam igno-
ta aliis facere. Ea tunc peracturum regem Tisaphernes con-
uenit, sacerdotem adducens secum, qui pueri Cyri discipli-
næ moribus Persarum instituti præfuerat, eamque magicas
artes docuerat, neque maiorem quisquam Perlarum dolo-
rem, quod Cyrus regnum non erat adeptus, perceperat. 35
Quo facilius ei fides habebatur Cyrum accusanti, quod is
in fiduciā regi in templo decreuisset, exuentemque se vestie
adoriri & interficere. Quidam ob hanc criminationem ca-
ptum fuisse tradunt: alij venisse eum in templum, & prodi-
tum es.

Endoles.

Pasarga-
dicamyste
vra.

Cyri in
fratrem
infidea.

tum esse, occultatum à sacerdote. Iam necandum mater vi-
 nis complexa, suisq; implicans crinibus, collumq; eius col-
 lo suo applicans, multa lamentatione atque deprecatione
 impetravit ut peccati eius gratia ipsi fieret: rursusq; inde ad
 5 maritimas prouincias remisit. At vero Cyrus nequaquam
 isto imperio contentus, neq; tam seruatum se materis pre-
 cibus quam captum à fratre fuisse memor, animo irritato
 magis etiam quam ante regni potiusdi cupiditate flagra-
 bat. Inepti sunt, qui eum ideo à rege defecisse tradidit, quod
 10 non satis sumptuum ad quotidianas cœnas suppeditaret.
 quippe absq; reliqua fuissent, mater certe sufficiet, om-
 nia quæ vellet vtenda ei & accipienda præbens. Oib. qui-
 dem Cyri milites stipendiarij argumento sunt, quos multis
 in locis occulte amicorum & hospitum opera alebat, vt ait
 15 Xenophon: regens etiamnum institutum suum, i.eoq; non
 conducens eos conferto agmine, sed varios hinc inde a-
 liis atq; aliis sub prætextibus conqueritores habens. Inter-
 rim mater regis præsens suspicione diluebat: & ipse Cyrus,
 submissæ scribens, & qua petens à fratre aliquid, qua Tisa-
 20 phernem recriminans, quasi cum eo sibi contentio esset. In-
 nerat etiam in regis ingenio naturalis quædam levitudo,
 quæ vulgo lenitudo putaretur: atque initio imitari omni-
 no Artoxerxis illius cognominis sui mansuetudem vide-
 batur, comem se in congressib. præbendo, in que honorib.
 25 & beneficiis tribuendis pro dignitate cuiusvis nimium et-
 iam studium adhibendo. à pœnis, si quas irrogaret, omnis
 aberat contumelia: cumq; ineunda gratia non minus ac-
 cipiendo quam dando gauderet, humanum se & acilem
 in donando exhibebat. Nihil fuit enim tam vile eorum quæ
 30 offertenur, quod non alacriter acciperet. & cum Omisus 2
 quidam malum punicum mirabili magnitudine ad eum at “
 tulisset, Pet Mithram, inquit, hic vir vbi parvus præfectus, “
 videtur eam breui tempore magnam redacturus. Cun ali-
 quando aliis alia offertenib. in via, operarius homo qui ni-
 35 bil aliud illo temporis articulo inueniret, ad fluviū acur-
 tens aquam inde haustam manibus ipsi attulisset: delesta-
 tus eo, pateram auream & mille Daricos dono homini mi-
 sit. Euclide Laconi multa licentius & insolentius in ipsum
 dicenti, tribunum militum dicere iussit, Tibi quidē de regis
 loqui quæ velis, regi autem dicere & facere quæ vult, licet.

Cum ei in venatione Tiribazus candyn ruptum laceratūq; esse ostendisset, interrogatusq; quid agendum putaret, debere regem alio se induere, lacerū sibi donare diceret, Dono tibi, ait, eum ḥ Tiribaze do, gestare autem prohibeo. cū que id dictum non obseruaret Tiribazus, (erat vero nō malus homo, verum leuis non nihil & non satis compos ratios) sec statim candyn amictus, aurea etiam ornamenta, qualia mulieres gestare solent, sibi appenderet: vniuersis indignantib. (nam contra mores hoc Persarum siebat) ridens Artoxeres, Concedo inquit tibi Tiribaze, & aureum mun¹⁰ dum, vt nulieri, & candyn, vt insano. Cum ad mensam regis Persirum nemo soleret adhiberi præter matrē eius & vxorem, quarum hæc insta regem, illa supra assideret: Artoxeres etiam duos minores natu fratres Ostacem, & Oxabem meisæ suæ adiunxit. Gratissimus omnium conspectus¹⁵ Persis fuit vehiculi Statiræ reginæ, nullo vñquam velo involuti: sc enim populares mulieres reginam accedendi & salutandis semper habebant facultatem, eaq; vulgo erat charissima. Vrum homines inquieti, & nouarum rerum audi Cyrus, v potे virum magnimum, bellicosumq; appriime & amicorum studiosum, desiderari ab ipso rerum statu & mole imperij ferebant, regem elato animo gloriaque cupiditate præditum requirentis. Itaq; Cyrus tam in superiori regionum, quam suarum hominum animis fiduciam collocans, bellum suscepit: & ad Spartanos scripsit, auxilia²⁵ ab iis virosq; petens. iisq; pollicitus est se, si pedites venissent, ecuos, si equites, bigas: si agros possiderent, pagos, si pagos vrbes largiturū: ac stipendium militib. nō numero, sed mansura distributurum. Multa etiam alia de se magnifice prædicens, prudentiorem quoque se quam fratrem esse³⁰ ferebit, philosophicisq; & magicis studiis ei anteire: plus etian vini bibere se & ferre posse: eum præ timiditate & molicie neq; in venationib. equo, neq; periculis reb. in folio sedere posse. Spartanis Clearchum scytala missa iussere Cyro omnib. in reb. inservire. Expeditionē Cyrus aduersus³⁵ fratrem fecit, ingentibus cum barbarorū copiis, & Græcis militib. stipendiariis, quorum in exercitu eius prope XIII erant millia. expeditioni autem modo hanc, modo aliam prætendebat causam: sed latere diutius propositum eius nequivit, & ipse Tisaphernes nuncius eorum que agebantur ad

*Cyri ad-
uersus fra-
trem bel-
lum.*

tur ad regem venit. Magnus proinde in regia tumultus extitit, cum omnis fere belli culpa in Parysatidem conferetur, & amici eius suspicionib. essent calumniisq; expositi. Præcipue eam Statira vexabat, grauissime id bellum ferens, & ac vociferans, Vbi nunc fides data? vbi preces, quib. insidiante fratri Cyrum eripuisti suppicio, belloq; nos & calamitatibus implicasti? Exinde Parysatis ingenio mulier iracundo, barbaricæq; in exatianda ira & vindicandis offensis pertinaciæ, vitæ Statiræ insidias struxit. Et Dinon qui dem ipso in bello rem ab ea confectam scribit: Ctesias peracto iam bello, quem quidem, cum rebus ipsis interfuerit, ignorasse tempus credibile non est: neq; causa fuit, cur vultro in aliud tempus eam rem, quam ita vti gesta est retulit, reiiceret. nam alioquin sæpe oratio eius à veritate ad fabulas & scenica figmenta deflectit. Igitur eam rem eo loco, quem Ctesias assignauit, narrabo. Aduentanti Cyro rumores allati sunt, statuisse regem non statim pugnare, neque manum cum ipso conferre, sed in Persia manere, dum eo omnes copiæ conuenirent. Et quidem passus erat Cyrum ultra fossam, quam decem vlnas latam, totidemque altam per planiciem ad CCCC stadia egerat, transire, & prope Babylonem vsq; progredi. Tíribazo ferunt primo omnium auso dicere, non esse subterfugiendam pugnam, neq; Media & Babylone cedendum, sed à Susa & in Perside occurrerendum hosti: habere enim regem longe maiores hostilibus copias, plurimosq; satrapas & duces, qui prudentia & pugnandi peritia Cyro anteirent. Ira demum regem statuisse quam primum prælio decernere. Ut primum in conspectum hostibus venit cum DCCCC millium exercitu pulcherrime exornato & instructo, eos confuso & inermi agmine præ confidentia & contemptione regis incidentes perterrit ac conturbavit; ita quidem, vt magna cum trepidatione & clamore ægri suos in ordinem composuerit Cyrus. Deinde tacite & lento gradu suos in hostem ducentem admirati sunt Græci, quod in eo exercitu tam elegans seruaretur ordo: cum illi tantam multitudinem in compagno clamore, saltibusque & magno cum tumultu ac dissipatione accessutum putassent. Id quoque ab eo bene institutum, quod ante suam phalangem Græcæ acie oppositione falcatorum curruum robustissimum quemque ut

Artoxerxes
xcupia.

nimirū priusquam manus cōsererentur, vi impetus eorum
 Græcos ordines dissiparet. Cum eam pugnam & retulerint
 multi, & Xenophon tantum non ob oculos posuerit, audi-
 toremque non vt gestis olim adhibeat, sed quasi in re præ-
 senti constituat, ac narrationis perspicuitate ita afficiat, ac
 si ipse prælij fortunam subiret: non est cordati hominis re-
 censere, nisi quæ ille memorat digna præteriit. Locus pu-
 gnæ Cunaxa dicitur, abest Babylone stadia D. Cyrum, cum
 ante pugnam Clearchus hortaretur vt se post Macedoniam
 aciem contineret, neq; in discrimen pugnæ daret , re- 16
 spondisse ferunt, Quid ais Clearche? tu me regni appeten-
 tem regno me indignum gerere iubes? Sane in eo peccatum
 est à Cyro, quod temere in medium se periculum coniecit,
 neque sibiab eo cavit. Sed si non grauius, non lenius profe-
 ctio est Clearchi peccatum , qui aduersos regi constitue 15
 Græcos noluit, sed dextrum cornu ad amnem applicuit, ne
 circumueniretur. Bi enim qui quod tutum sit vbiq; conse-
 cutur, neq; magis quicquam curat, quam ne quid in com-
 modi patiatur, nihil erat consultius , quam domi residere:
 qui vero in armis à mari in superiores regiones per X. stadi- 20
 orum M. profectus esset nulla actus necessitate, sed tantum
 in solio regio collocandi Cyri causa: atque is deinde circu-
 spiceret locum & stationem , non vnde salutem duci suo &
 stipendum præbenti ferret, sed vnde ipse quam minimo pe-
 riculo & quasi per ocium pugnare: videtur ille quidem mi- 25
 hi metu præsentis periculi consilis de summa rerum initis
 exc usus, ducis officium proiecisse. Euentus enim prælij e-
 ius docuit, neminem eorum, qui cum rege erant, impressio-
 nem Græcorum substitutum: porro autem illis pulsis, & re-
 ge vel cæso vel in fugam coniecto: victoriā & regnum pe- 30
 nes Cyrum futurum fuisse. Non ergo tam Cyri audacia,
 quam Clearchi timiditas culpāda est, quæ rem totam Cy-
 rumque perdidit. Nam si ipse Artoxerxes deliberare debu-
 set, quoniam loco Græcos vellet constitui , vt ab iis quam 35
 minime sibi noceri posset: non profecto commodiorem si-
 bi locum inuenisset, quam qui longissime à se & exercitu
 suo distaret itaq; neque sensit ille se à Græcis victum, & Cy-
 rus prius occisus est, quam ullum Clearchanæ victoriarum
 etiū sentiret. Et quidem Cyrum quid ex vsu esset, non fe-
 sellit, ac iussit Clearchum in medianam aciem suos colloca-
 re: is au-

*In nimis
casuos.*

re:is autem respondens curaturum se, ut optime cuncta fierent, exitio rebus fuit. Græci enim quantum voluerunt, barbaros vicerunt, iisq; persequendis longe progressi sunt. Cyro autem, qui generoso equo, cæterum fræni impatiens & feroce vehebatur (nomen equi Pasacam Ctesias perhibet) *Artager-*
 Cadusiorum præfectorum Artageres obuium se tulit, magna *ses.*
 voce clamans: O iniustissime hominum, atq; imprudentissime, qui honestissimum apud Persas nomen Cyri dedecras, bonos Græcos malo itinere ad Persarum bona occupāda adducis, cædem domini & fratri tui molitus, qui in numeros habet te præstantiores seruos. quod mox senties: prius enim hic caput tuum amittes, quam regis faciem cōtuearis. Ita vociferatus, simul iaculum in Cyrum contorsit: thorax istum sustinuit: neq; vulneratus est tum, sed iactus ve
 hementia concussus intremuit: & auertente equum Artagera, coniiciens iaculum, iuxta clauiculam hastæ cuspidē per collum transadegit. Omnium fere ore occisus à Cyro Artageres traditur. de Cyri interitu, quoniam Xenophon, vt qui non interfuerit, tenuiter & concise narrat, haud abs re esse puto, si quæ Ctesias de eo tradunt, per stringam. Dinon ita refert. Artagera delecto Cyrus magno impetu in eos qui ante regem erant collocati inuestus regis equum vulnetauit: regem delapsum Tiribazus celeriter in alium equum imposuit, dicens: Memento, ô rex, būius diei: non enim digaus est cuius obliuiscaris. Rursum Cyrus imperio in equum facto, Artoxerxem deiicit. Ad tertium insultum non perfugens indignatioem rex, & ad suos dicens, Satius esse mori, obuiam le Cyro protipuit, temere se & in circumspecte aduersis telis inferenti, eumque cum ipsis iaculo, tum reliqui perunt. Cadit ibi Cyrus, iactus à regi ipso, ut quidam perhibent: vt alij, à Care quodam, cui præmij loco rex dederit, vt in bello semper aureum gallum hastæ impositum ante aciem gestaret. nam Cares ipsi etiam galli à Persis appellabantur, propter cristas, quibus galeas exornabant. Ctesiae narratio, vt in pauca verba conferam, talis est. Interfecto Artagera Cyrus equum aduersus regem incitat, isq; ei occurrit, tacitus vterq; Prior Ariæus Cyri amicus in regem iaculum coniicit, neque tamen sauciatur. Rex coniecta hastæ, à Cyro quidem aberrat: Tisaphernem tamē generosum virum, & Cyro fidū percutit, & examinat.

*De Cyrus
morte.*

Cyrus in ipsum regem iaculo emissō, per thoracem pectus eius vulnerat, ita, vt ad duorum digitorum altitudinem tellum adigeretur, & rex eo iētu equo deiiceretur: isque fuga & trepidatione circa ipsum orta surgens, cum paucis, in quibus ipse etiam Ctesias fuit, tumulum quandam occupat & in eo quiescit. Cyrum autem hostibus implicatum, & irā indulgentem equus procul prouexit, iam tenebris ingruentibus, ignotum hostibus, & ab amicis quāsitum. Elatus autem victoria, plenusque ferociæ per medios ferebatur, vociferans, Cedite viles homines. Hoc sapient Persica 10 voce inclamanti īā multi via decedebant, & adorabant: tiara autem capite eius delapsa, iuuenis quidem Persa, Mithridates nomine, cum eum nō agnosceret, iaculo tempus ipsius iuxta oculum verberat. Eo ex vulnere cum multum sanguinis proflueret, vertigine & sopore occupatus Cyrus 15 ex equo deuoluitur: equus profugus oberrauit, equestrem pileum delapsum, ac sanguine oppletum eius qui vulnerauerat Cyrum comes accepit. Aegre autem ab iētu ad se rede untem Cyrum eunuchi qui aderant pauci in alium equum imponere & seruare intenderunt: cumq; ad id virium satis 20 non haberet, pedibusque incedere conaretur, manibus suis subleuatum duxerunt, titubantem corpore, caputque demittentem, victoria tamen potitum se arbitrantem, quod fugientes Cyrum nomine vocare, & sibi ut parceret orare audiebat. Interim Caunij quidam extremæ sortis homines, & egeni, ac qui abiectorum ministeriorum causa casta regis secuti erant, veluti socij inter Cyri cōmitatum se admiscerant. Hi, cum vix tandem confixissent sagā, quæ thoracibus superinduuntur, punicea, (nam regij omnes albis vtebantur) cum hostibus se versari senserunt: & vnus eorum ausus est à tergo Cyrum, ignotum sibi, iaculo petere. Is iēctus Cyri venam in poplite rupit: atque inter cadendum Cyrus saxo tempus sauciatum allidens, moritur. Hæc Ctesiae narratio Cyrum quasi hebeti mucrone vix tandem interficit, iam mortuo Cyro, Artasyras regis speculator, equo ibi forte prætereptus, cum eunuchorum lamentationem sentiret, cū cuius præcipua fides erat, sic percontatur: Quis nā 25 est iste, ô Parisca, quem assidens desles? Tum ille: Non certis, ô Artasyra, defunctum vita Cyrum. Miratus id Artasyras, eunuchū bono esse animo, & cadauer custodiare iuslit: ipse qua

ipse qua potuit maxima celeritate ad Artoxerxem contendit. Quem ut iam de rebus suis desperantem, corpore etiam male ob vulnus & sitim affecto offendit, latus ei annūciat, visum à se Cyri cadauer. Rex eo auditio, primùm ipse ire statuit, & Artalyram iussit, vt se ad locum eum, ubi Cyrus mortuus iaceret, duceret: cum autē multis esset sermo de Græcis, iūq; vt victores, & omnia iam tenentes, passimq; victos persequentes metuerentur: placuit plures mitti, qui rem certò explorarēt, missiq; cum facibus sunt triginta viri. In-

10 terim rege pene siti pereute, Satibarzanes eunuchus circūcursitabat, potum quārens: nam neq; aqua erat eo in loco, & aberant procul à castris. tandem vñū de miseriis istis (quos diximus) Cauniis adipiscitur, qui in vtriculo sordido aquæ corruptæ circiter octo cotylas habebat. eam aquam eunu-

15 chus ad regem affert: cumq; is ebibisset, quæsiuit ex eo, ec-
quid non plurimum hoc potu molestiq; sensisset. Respondit
rex, deos testatus, Nunquam se ita suauiter vel vinum bibis- *Potus a-*
se, vel aquam leuissimam atq; purissimam: ac nisi eum ho- *qua Gi-*
minem, à quo aqua ista eunicho præbita esset, inuentum *trata regi*

20 remunerari posset, deos se precari, vt beatum eum diuitem- *sicuti si-*
que faciant. Iam & triginta isti reuersi erant, gaudio exultā- *mus.*

tes, & insperatam felicitatem renunciantes: & multis ad se
iam confluentibus, agmenq; denuo facientibus, animo re-
cepto degressus est de tumulo, multis facibus circum lucē-

25 tibus. Ut adstirrit cadaueri, eiusq; instituto quodam Persico
manus dextra & caput præcisa sunt, caput ad se afferri iul-
lit, comaq; id, quæ prolixa erat & densa, apprehensum du-
bitantibus adhuc & fugientibus ostentauit. Mirati sunt ho-
mines, adoratoq; rege ad eum se receperunt: ita quidem, vt

30 mox cum LXX. hominum millibus in castra redierit. Cum
C C C. hominum millibus ad pugnā eum profectū Cte-
sias scribit: Xenophon & Dino multo maiorem eorum, qui
pugnauerint, numerum assignant. Eorum qui prælio cæsi
sunt, numerum inquit Ctesias ad Artoxerxem esse relatum,

35 nouem millia: ipsi cadauerata visa haud pauciora XX. milli-
bus esse ait. Verū hæc aliquid habent controuersiæ. Illud
verò splendidum iam est Ctesiæ mendacium, quod se vñā
cum Phayllo Zacinthio, & quibusdam aliis ad Græcos le-
gatum scribit. Xenophon enim Ctesiam cum rege versatū
facetur, facitq; eius mentionem: neq; est obscurum, lectos

ab eo Ctesiae libros. vt nullo modo silentio prateriturus fuerit, siquidem is ad Græcos venisset, tantisque de rebus sententiam regis interpretatus esset: præsertim cum Phayllum Zacyothium nominauerit. Sed mirifice nimirum ambitiosus Ctesias, iuxtaque Laconum & Clearchi studio-
sus, subinde in narratione sua locum sibi aliquem parat in laudes Clearchi & Spartæ digrediendi, easque prædicandi. Secundum pugnam rex maxima & pulcherrima dona misit filio Artagersæ eius, quem à Cyro occisum esse demonstrauimus: præclaris etiam honoribus Ctesiam ac reliquos af- fecit: & repertum Caunium istum, qui vtriculum cum aqua præbuerat, ex ignobili & paupere honoratum diuitemque rededit. In suppliciis quoque eorum qui deliquerant accusatiōnem adhibuit. Namque Arbacem quendam Medum, qui in prælio ad Cyrus transfugerat, rufusque eo interfec-
to ad regios se receperat, non proditionis aut malevolentiae, sed timiditatis atque molliciei damnans, scortum nudum iussit cervici suæ impositum in foro per integrum diem circumferre. Alteri, qui non contentus transitione, mentitus insuper fuerat duos ex hostibus a se deiectos, linguan tribus acubus transfigi iussit. Cæterum putans, cupiensque omnes homines ita sentire atque loqui, Cyrus ab ipso interfactum fuisse, missis ad Mithridatem muneribus dicere ei iussit, lis eum donis à rege affici, quod equestrem Cyri pileum inuentum retulerit. Cari autem, qui posse item Cyri vulnerarat, præmium postulanti, eos qui id dabant indicare præcepit, hæc ei regem largiri, quod secundus in annuncianda Cyri morte fuisset, de qua primus omnium Artalytas nuncium ad regem attulisset. Et Mithridates quidem tacitum iniuriæ dolorem ferens abiit. At infelix ille Car id passus est, quod fere stolidis hominibus eunire solet. Præsentibus enim bonis luxurians, ad ea quæ conditione ipsius erant superiora proiectus est appetendū, neq; contentus ea quæ acceperat, sibi præmij loco obfaustum allatum nuncium obtigisse, quiritus est, obtestans deos, atque vociferans, à nemine alio, quam à se Cyrus necatum esse, atque iniuste eam sibi gloriam adimi. Hæc cum audiret rex, tanta exas̄tira, vt amputari caput homini mandaret. Aderat tum Parysatis: ea à filio impetravit, ne hoc modo sceleratum istum hominem puniret, sed si-
bi me-

Ctesia Va-
nitas.

Pæne mo-
deratio.

bi merito eorum que iactaret suppicio afficiendum tra-
 deret. atque ea carnificibus Carem traditum , per decem
 dies cruciatibus torquere, inde oculos effodere, inque au-
 res æs liquefactum infundere , atque ita necare iussit. Ne-
 que multo pōst Mithridati eadem vācordia exitio fuit. *Mithridat-*
is cala-
mitas.
 Vocatus enim ad cœnam , cui & regis & Parysatidis eunu-
 chi intererant, veste & auro , quibus eum rex donauerat,
 ornatus venit. Ibi cum Sparamixeseunuchorum Parysa-
 tidis potentissimus in cena eum compellasset, ac pulcri-
 tudinem vestis , quam is à rege dono accepisset, tum tor-
 ques & armillas, acinacemque collaudasset, quibus eum
 rex beatum , omnibusque suspicendum effecisset: ebrius
 iam Mithridates , Quid, inquit, hæc tu æstimas? maiori-
 bus ego me & pulchrioribus dignum munieribus regi ea die
 præbui. Ad hæc subridens leniter Sparamixes , Non equi-
 dem, ait, tibi ð Mithridata inuideo quicquam. Sed (quan-
 do Græci ferunt in vino esse veritatem) quid tandem adeo
 magnum est aut præclarum , pileum equo delapsum inue-
 nisse, & retulisse? dicebat autem hæc, non ignarus veritatis,
 sed vt rem apud eos qui intererant detegeret, occasionem
 leuitati hominis præbebat, iam ob temulentiam linguæ
 suæ impotis. Ergo non continuit se Mithridates , quin di-
 ceret: Vos quidem pileos, & alias nugas quantum libet com-
 memorate: ego vobis diserte edico , hac manu Cyrum esse
 occisum. Non enim, vt Artagerses, telum sine istu conieci:
 sed cum paululum ab oculo aberrassem , tempus Cyri atti-
 gi atque traxi, eumq; stravi, & est ex eo vulnere mortuus.
 Hæc illo fato, cæteri infelicitatem hominis & exitium a-
 nimo præudentes, oculos in terram deiecerunt. qui autem
 coniuium præbebat, Heus, inquit, Mithridate, edamus in
 præsentia atque bibamus, & regis genium veneremur, à ser-
 monibus nostra sorte superioribus abstinentes. Eunuchus
 porrò Mithridatis sermonem ad Parysatidem, ea ad regem
 defert. Indignatus grauiter est rex se redargui, pulcerrimā-
 que & suauissimam victoriae partem sibi eripi. volebat enim
 ab omnibus barbaris Græcisq; pro certo credi, se in concur-
 su cum fratre illato acceptoq; vulnere eum interfecisse. Mi-
 thridatem itaque inter scaphas necari iubet. Supplicij ge-
 nus quale sit exponam. Dua scaphas quæ mutuo quadrent *Scapharū*
Suppliciū.
 accipiunt: in alteram harum is qui plectendus est supinus
 collo-

collocatur: alteram imponunt, itaq; aptant, vt caput, manus, pedesq; promineant, totum alioquin corpus occultetur. Ita inclinō cibus præbetur: ac si edere nolit, oculos compungendo eum cogunt: cum edit, mel lacti mixtum ei potus loco infundunt: ita verò semper eum collocant, vt aduersus solem oculos habeat. Porro autem muscarum idēti dem assidentium multitudine facies eius tota obtegitur: & cum in scaphis interius ea faciat, quæ necesse est hominem cibo potuq; fruentem, ex putrefactione & corruptione excrementorum tarmes atq; vermes pullulant, qui in intestini na subrepentes, corpus consumunt. cum enim iam constat mortuum esse, remota superiori scapha intuentur carnes quidem deuoratas, intestinis autem inhærentia huiusmodi animalculorum examina. Hoc modo Mithridates septendecim d̄is cruciatus, lenta morte absumptus est. Reliquis 15
 7 adhuc vñus erat Parysatidis scopus, in quem intenderet: Masabates nimis regis eunuchus, qui caput & manum Cyri amputauerat. Hunc, quia nullam ansam præbebat, huiusmodi insidiis ea petuit. Ingeniosa erat mulier Parysatis, ludiq; tesserarum perita: itaq; & ante bellum s̄pē cum rege colluserat, & recōciliata post bellum gratia, non subterfugiebat eam consuetudinem: sed & lusitabat vñā, & eius amores opera sua adiuuabat atq; præsentia, & omnino minimum ei temporis relinquebat, quod Statiræ impenderet: quam & omnium maximeoderat, & summam ipsa potentiam affectabat. Itaq; cum aliquando regem oculum deprehendisset, animiq; relaxationem quærentem, vt secum tesseris luderet, depositis mille Daricis nummis, prouocauit: atq; passa est eum vincere, & aurum numerauit. Tum dolere se simulans, vñterisq; certandi cupidam, rursus uti 30 secum luderet, deposito vñtrinq; eunicho, rogauit. Annuit rex, itaq; conuentum est, vñi vñterq; quinq; quos maxime fidos haberet, eximeret: de reliquis victor quem elegisset, eū vñctus exhiberet. Ludo instituto Parysatis summo studio intenta, cum etiam tesserae commode cecidissent, vicit, & 35 Masabaten sibi dedi iussit: (non enim is inter eos erat, qui exempti fuerant) ac priusquam regem suspicio rei attingeret, carnificibus eum tradidit, mandauitq; vt viuo pellis detraheretur, corpus obliquum tribus crucibus, & seorsim cutis suffigetur. Quod factum cum iniquius rex ferret, eq; irasce-

irasceretur, cauillans cum risu, Suavis, inquit, homo es &
 beatus, qui ob malum senem eunuchum stomacheris: cum
 ego me Daricos mille ludendo amisisse tacita atq; bono a-
 nimo feram. Poenituit regem, quod se ita in fraudem indu-
 s; ci passus esset: sed tamen quietuit. At Statira cum aliis in re-
 bus palam Parysatidi est aduersata, tum id grauiter mole-
 steque tulit, quod eunuchos ea & homines fideles regi pro-
 pter Cyrus ita crudeliter & iniuste interimeret. Cum verò
 Tisaphernes iuramento interposito Clearchū & alios Gre-
 10 corum duces decepisset, comprehensosque in compedibus
 ad regem misisset: narrat Ctesias, se à Clearcho oratum, ut
 ei pectinis copiam faceret: quo cum esset potitus, caputque
 compissit, delectatum officio annulum sibi dedisse, amici-
 tia ad cognatos & necessarios, quos Lacedæmone habe-
 15 bat, tesseram, insculptas autem fuisse annulo caryatides fal-
 tantes. Porro missa Clearcho alimenta ab iis qui vñā capti-
 ui derinebantur militibus ei erupta atq; consumpta, pauca
 Clearcho relinquenteribus: se autem ei malo remedium tu-
 lisse, & effecisse, ut plura Clearcho mitterentur & seorsim
 20 militibus: atq; eas in gratiam & consilio Parysatidis egisse.
 Et cum inter cibos quotidie perna Clearcho mitteretur,
 petiisse eum, ut cultellum intra carnes abditum sibi mitte-
 ret, ne sibi finis vita is, quem crudelitas regis statuisset, ex-
 pectandus foret: verum se metus causa ea in re ei non obse-
 25 cutum. Præterea regem mati necem Clearchi deprecanti
 iuramento addito id confirmasse: rursus tamen eia Statira
 persuasum fuisse, ut omnes, excepto Menone, interficeret,
 hanc causam insidiarum & beneficij in Statiram Parysatidi
 fuisse. Quæ quidem plane est absurdâ narratio: neque ullo
 30 modo probabile fuerit, tam atrox atque periculosum faci-
 nus eam ob Clearchi mortem aggressam, ut regis legitimā
 vxorem, & communes liberos ipse regni educantem neca-
 ret. Sed obscurum non est, hæc tragica figura propter
 Clearchi memoriam ab eo addita. Nam & reliquorum du-
 35 cum interfectorum cadavera refert à canibus & volucribus Ctesias re-
 dilacerata: Clearchi corpori procellam venti magnum ter-
 ræ aggerem ingessisse, eoq; obruiisse: & cum palmæ glandes
 quædam ibi essent dispersæ, breui tempore mirabilem lucū
 inde enatum, locum eum obumbrasce. ita ut rex quoq; gra-
 ui fuerit corruptus poenitentia, quod Clearchum diis cha-
 rum

Clearchi
exitus.

Ctesias re-
fatur.

rum hominem occidisset. Cæterum Parysatis iam inde ab initio Statiræ infensa, eiusq; æmula, cum suam potentiam à regis erga ipsam obseruantia pendere, Statiræ autem gratiam amore & fidelitate munitam esse videret, maxima de re (vt arbitrabatur) in periculum se misit, vitæque eius insidias struxit. Famulam habebat fidem, & plurimæ apud se autoritatis, nomine Gigis: hanc Dino veneficum administrasse, Ctesias consciaciam tantum, idque in uitam, fuisse tradit. idemque eum qui venenum porrexit Belitaram, ille Melantam nominat. Cum vero post priores offensas & si multates Parysatis & Statira rursus conuenire atq; vna cœnare cœperissent, magna tamen cum cautione iisdem cibis, iisdemque ciborum administris vrebantur. Nascitur apud Persas auicula, in qua nihil est superflui aut excrementi, sed omnia intus adipe sunt repleta: itaq; etiam vento ac ore ali creditur. nomen ei Rhyntaces. Hanc Ctesias ait à Parysatide cultello in duas diuisam partes, cuius altera superficies veneno fuerit illata, idque ita auiculæ pars altera deterferit: atque eam parte pura & non vitiata sumpta, edibile, Statiræ eam, quæ veneno infecta erat, tradidisse. Dino id non Parysatidi, sed Melantæ adscribit. Mortua est Statira inter maximos cruciatus corporis atque conuulsiones: & cum ipsa insidias deprehendit, tum in animo regis suspicções Iceleris materni excitauit, non ignorantis ferum eius & implacabile ingenium. Itaque statim quæstionibus institutis famulos matris & mensæ eius ministros tormentis excruciauit. Gigis diu domi sue Parysatis detinuit, neque postulant regi dedidit: tandem cum ipsa orasset, vt domum noctu dimitteretur, rex certior factus submissis per insidias hominibus eam deprehendit, & capit is damnavit. Lex apud Persas est, vt sons venefici ad latum lapidem deducatur, ei caput santis imponitur, idque alio saxo tunditur atque premitur, dum facies & caput communuantur. Eo supplicio Gigis periit. Parysatidem autem rex neque verbo ullo præterea, neque facto lahit: cupienteque ire Babylonem, emisit, addens, sc ipsa viuente Babylonem non visurum. Hic status Artoxerxi rerum domesticarum fuit. Enim uero Græcos qui in expeditione Cyro affuerant, in suam potestatem redigere Artoxerxes haud minus operæ precium, quam Cyrum vincere, & regno potiri duxerat. Frustra tamē id co-

Veneficy
pana.

id conatus est. nam iij amissio Cyro imperatore, suisq; ducibus, ex ipsa tamen propemodum regia euaserunt: demonstraueruntq; eo facinore Persicas res nihil aliud esse, quam auri copiam, luxum, mulieres, fastum, inanemque iactantiam. Itaq; & vniuersa Græcia animos erexit, barbarosq; contemptui habere cœpit: & Lacedæmonij indignam rem existimauere, si ne nunc quidem Græcos Asiam incolentes seruiti eriperent, barbarosq; summe ab iis iniurias defenderent.
 Gesserant autem bellum Thimbrone ac deinde Dercyllida
 10 duabus: sed nihil memorabile ab iis erat gestum. Agesilaus ^{Agesilaus}
 regi bellum post eos cōmissum est: isq; classe in Asiam trās-
 uectus, statim suam efficacitatem ostendit, magnamq; glo-
 riam sibi parauit, Tisapherne acie vieto, & vrbibus ad defe-
 ctionem a barbaro pertractis. Quæ cum fierent, Artoxerxes
 15 animaduertens quomodo sibi bellum esset gerendum, cum
 magna vi auri Hermocratem Rhodium in Græciam mit-
 tit, qui largitione potentissimum quenque in sua ciuitate
 corrumperet, & bellum Græcorum aduersus Lacedæmo-
 nios concitaret. Ea cum egisset Hermocrates, ac maximæ
 20 ciuitates conspirassent, & conturbata esset Peloponnesus, à
 magistratu reuocatus est ex Asia Agesilaus. Feruntq; eū di-
 scendentē ad amicos dixisse, Triginta millib. sagittariorū se
 à rege Asia pelli, nam nomismatis Persici insigne erat sagit-
 tarius. Mari quoq; Lacedæmonios rex eiecit, Conone Athe-
 25 niensi post Pharnabazum classis duce usus. Is Conon post
 naualem apud Ægros potamos pugnam in Cypro commo-
 rabatur, non quod ocio contentus esset suo, sed veluti maris æstum, rerum mutationem expectans. Itaque intelli-
 gens & suis consilii potentia, & regis opibus viro pru-
 30 dente opus esse, epistolam de suis cogitationibus ad re-
 gem misit: mandauitque tabellario ut eam potissimum
 opera Zenonis Cretenis saltatoris, aut Polycriti Mendæi
 medici, aut si illi abessent, Ctesiæ medici ad regem perferrri
 curaret. Ferunt Ctesiam epistolæ Cononis, cum eam ac-
 35 cepisset, adscripsisse, vt rex Ctesiam ad se mitteret, rebus
 maritimis tractandis utilem futurum. Ctesias sibi a rege
 vltro id negocium mandatum affirmat. Enimvero Artoxerxes
 cum navaliter apud Cnidum prælio Pharnabazi & Cononi
 operâ maritimum Lacedæmonis eripuisset imperium,
 vniuersæ Græcia oculos in se conuerit: adeo, vt nobis
 lema

Pax An-
talcida.

lem etiam illam pacem, quæ ab Antalcida nomen habet, inter Græcos composuerit. Antalcidas Spartanus fuit, Leōtis F. is in gratiā regis effecit, vt Lacedæmonij omnes Græcas in Asia vrbes, omnesq; Asiae finitimas insulas regem stipendiarios sibi possidere permetterent, pace inter Græcos constituta, siquidem ignominiam Græciæ & proditionem par est pacem appellari: cuius finis ita turpis est, vt turpior nullus vñquam bello viētos sit consecutus. Propterea qui-dem Artoxerxes, cum semper omnes Spartanos abominaretur, eosq; (vt ait Dinon) omnium hominum impudentis simos iudicaret, Antalcidam in Persiam profectum summo est amore complexus: & quodam tempore ferrum quoddā florem in preciosissimum intingens vnguentum, ei à cœnamisit, admirantibus omnibus tantam regis in eum benevolentiam. Erat nimirum Antalcidas is, qui ludibrio 15

Perfis esse non recusaret, ideoq; coronam eam meteretur, 12 saltans apud eos Leonidam & Callicratidā. Ageſlaus qui-dem fertur ei qui diceret, Proh res Græciæ quo recidistiſis, cum iam Lacedæmonij Medizent, respondiſſe: Imo autem Medi magis Lacedæmonizant. Verū huius dicti subtili-tas rei turpitudinem non sustulit: nam & sinistra pugna fa-cta principatum Græcię apud Leuctra amiserunt Spartani, & gloria Spartæ insuper ista pacificatione perdita est. Ete-nim quandiu primum locum Spartani tenuerunt, hospitē amicumque suum Artoxerxem nominauerant. Postquam 25 verò apud Leuctra vieti sunt, fractis rebus, pecuniæq; indi-gi, Ageſlaum in Ægyptum miserunt, & Antalcidas ad Ar-toxerxem profectus est oratum, vt is Lacedæmoniis opti-laretur. Rex ita eum spreuit, ita neglexit, ita proiecit, vt do-mum reuertens, ludibrio ab inimicis habitus, ephorosque 30 metuens, vita se abdicārit. Ismenias quoq; Thebanus, & Pe-lopidas, qui victoriam ad Leuctra recens parauerat, ad regē profecti sunt. quorum hic quidem nihil in se inhonestum admisit: Ismenias adorare iussus, annulum antese in terram proiecit, inclinanq; se eum sustulit, itaq; speciem adoran-tis præbuit. Cum Timagoras Atheniensis arcanas literas per Beluridem scribam ad regem misisset, delectatus rex de-cem Daricorum millibus donauit eum, indigentique lacte 35 vaccarum propter valetudinem, octoginta vaccas præbuit, quæ mulgendi cauſa sequerentur. Culcitram etiam, vestem stragulam,

*Graci ad
rezem le-
gunt.*

stragulam, & stratores (quasi Græci sternendi esset imperiti) misit, & alios, qui eum morbo languentem ad mare usque gestarent. Præfenti etiam coena lautissima est missa: ita ut regis quoque frater Ostanes dixerit: O Timagora, me
 5 mor esto huius mensæ: non enim leuis rei gratia ita splen-
 didè adornata tibi apponitur. erat hoc magis exprobratio
 proditionis, quām beneficij commemoratio. De Timago-
 ra quidem donorum acceptorum reo Athenienses capitale
 sumpserunt supplicium. Cæterū Artoxerxes cùm multis
 10 rebus Græcos lēssiſſet, eo vno lēticiam eis obtulit, quod Ti-
 sphernem acerrimum eorum hostem necauit: necauit au-
 tem Parysatide etiam calumnias aduersus eum delatas au-
 gente. Etenim non diu in ira sua aduersus matrem perseue-
 rauit rex: sed redintegrata gratia eam ad se vocauit, quod &
 15 animo regio prædictam sentiret, & nihil causæ videbatur re-
 stare, quod eorum consuetudinem offensurum esset. Pro-
 inde Parysatis omnes suas actiones ad voluntatem regis
 accommodando, nulla in re eius arbitrio refragādo id con-
 sequuta, vt quidquid vellet, ab eo impetraret: deprehendit
 20 eum alteram filiarum, Atossam nomine, deperire, eumque
 affectum propter matrem præcipue occultare & premere,
 vt quidam dicunt, quanquam iam cum ea clam̄ esset con-
 gressus. Itaque Parysatis vt semel suspectam habere cœpit
 puellam, familiarius quām antē eam amplexa est: formaq;
 25 eius apud regem & moribus, vt regiis, collaudatis, ei per-
 suasit, vt filiam Atossam in matrimonium duceret, locoq;
 legitimæ coniugis haberet, legibus & institutis Græcorum
 valere iussis: quippe regem Persis diuinitus legis loco, cen-
 foremque honestorum & turpium esse constitutum. Qui-
 30 dam, & inter hos Heraclides Cumæus, non hanc modò fi-
 liam, sed alteram quoque Amestrin (de qua paulo pōst re-
 feram) patri nupsisse affirmant. Atossam quidem coniugem
 ita dilexit pater, vt cum vitiligo eius corpus depasceretur,
 nihil ipse eius morbi causa eam fastidierit: & cum pro ipsa
 35 Iunoni votum ficeret, solam eam deam genibus flexis ad-
 orarit: tantumque donorum iussu eius amici & satrapæ ei
 deæ miserint, vt sedecim stadia, quæ inter fanum sunt &
 regiam, auro, argento, purpura equisque replerentur Bel-
 lum Ægyptiis Pharnabazo & Iphicrate ducibus intulit: sed
 ducum dissensio conatum eius irritum fecit. In Cadusios

Tisapher-
nus in 1676.
1226.

*Bellū Ca-
dus si in-
fert.*

ipse exercitum duxit, ccc. millibus peditum, & decem e-
quitum millibus constantem. Imprudens autem in maxi-
mas sese angustias & pericula coniecit, in regionem profe-
ctus asperam, & nebulosam, & quæ nullam fementem
ferret:piris modò, malis, aliisque id genus arborum fru-
ctibus homines ferocios bellicososque enutritet. nihil enim
ciborum neque ibi inueniebat, neq; aliunde aduehere po-
terat: iumenta modò maestabantur, ita ut asini caput l. x.
drachmis emi vix posset, coena regia intermitteretur, pau-
ciq; adhuc equi restarent, reliquis consumptis in cibos. Ibi 10
Tiribazus, qui vir s̄epe ob fortitudinem primum locum
tenuerat, s̄epe ob levitatem abiectus fuerat, ac tum quoq;
spretus neglectusque erat, regem exercitumque seruauit.
Duo erant Cadusii reges, iiq; seorsim castra habebant. Re-
cum Artoxerxe communicata, Tiribazus ad alterū regem 15
profectus est, missō occultè ad alterum filio suo. Vtrunque
autem decipiebat, indicans alterum ad Artoxerxem missis
legatis, sibi tantum, collega omisso, pacem societatemque
cum eo querere: itaq; si saperet, operam daret, vt ipse prior
Artoxerxem conueniret: se ei in confiendo negocio adfu-
turum. Hoc modo persuasum virique regum est, vt alter
alterum sibi inuidere pacificationem putantes, legatos al-
ter cum Tiribazo, alter cum filio eius ad Artoxerxem mit-
terent. Cūm in eo negocio aliquid moræ interueniret, ca-
lumniæ de Tiribazo sunt ad regem allatae, suspicionesque 25
insinuauerūt sinistrae: & angebarunt animo rex, pœnitēbāt-
que cum, quod Tiribazo fidem habuisset, æmulorumque
eius calumnias aures præbebat. Verū ybi is & filius vna
cum regum legatis aduenerunt, paxque est cum vtroq; &
fœdus initum: ibi tum magni nominis splendidusque Ti- 30
ribazus cum rege castra mouit. Demonstravit eo tempore
Artoxerxes molliciem & timiditatem non (quod plerique
putant) à luxu & magnifico apparatu profici, sed ab in-
genio prauo abiectoque & malis opnionibus addicto na-
sci. Nam neque aurum, neque candys, neque ornatus cor-
poris, quem rex duodecim millibus talentorum æstima-
tum assidue gestat, prohibuit, quin laboraret, omnesq; vt
quisquam de vulgo molestias subiret. Sed & pharetra ac-
cinctus, & peltam gestans, reliquo equo primus omniū iti-
nara montana atq; acclivia faciebat: ita vt reliqui etiam ala-
critatem

*Tiribazi
strategi-
a.*

eritatem eius & robur spectates, eo leuiores expeditioresque fierent. Quotidie ducenta stadia, eoque etiam amplius, conficiebat. Cum ad diuersorum regium peruenisset, circumiacente spacio arboribus vacuo, frigus autem esset: liberum militibus fecit, ut paradisi eius arboribus succisis lignarentur, ac neque cupressib. neque larticibus parcerent: cumque non auderent ob arborum pulcritudinem & magnitudinem, ipse arrepta securi arborum maximum atque pulcherrimam succidit. ita lignati milites, multis editis ignibus noctem eam commode exegerunt. Multis ac bonis amissis viris, & equis propè omnibus domum rediit: sequitur propter infelicem expeditionis successum à suis cōtemni putans, suspectos habuit primores, & multos iratus occidit: plures, quod ab iis sibi metuebat. Nam timidas tyrānorū, maxima est causa cædium: fiducia sui placidos eos & mansuetos & à suspicionibus vacuos reddit. Ita ferarum quoque, et quæ à circu ratione sunt alienissimæ, timidæ sunt, & omni strepitu terrentur. generosæ autem non aspernantur huiusmodi blandam tractationem, quia propter fiduciam sui facilius aliis se committunt. Iam prouectus ætate Artozherxes, animaduertit filios suos de regno apud amicos & proceres disceptare. Nam qui ingenio erant moderato, iis consultum videbatur, ut quemadmodū Artozherxes regnum accepisset, ita etiam successorēm haberet Dariū, filiorū natu maximum. Ochus autem, minimus natu inter filios regis, ingenio actri atque vehementi præditus, tametsi in aula regis haud paucos suos studiosos habebat, maximè tamen se patrē in suam sententiam pertracturum sperabat opera Atossa: eam enim colebat ac demerebatur, veluti vxorem sibi futuram & regnaturam secum post patris mortem, cerebatur etiam viuente adhuc Artozherxe rem cum ea habere. sed id patrem latuit. Artozherxes autem, ut de spe sua Ochū deduceret, ne idem quod Cyrus aliquando conaretur, regnumque nouis bellis & contentionibus implicaret, Dariū annos natum L. regem pronunciauit: utque citarin erectam gestaret, concessit. Mos fuit Persis ut rex creatus ab eo qui eum regem constituit munus aliquod petat, & id, si omnino fieri potest, accipiat. Itaque Dariū Aspasiam postulauit, quæ olim ynicè à Cy-
ro dilecta, tū pelle regis erat, Phocæa Ioniae vrbe oriunda,
Ochus regno insas.
Darius rex creatur.
Aspasia.

liberis nata parentibus, & liberaliter educata. Ea cùm aliquando vñā cum aliis mulieribus ad Cyrum cœnantem es-
set adducta, reliquis assidentibus, lususque eius & iocos &
blandicias haud illibenter accipientibus sola ad lectum ta-
cita adstitit, Cyroque vocante, non obtemperauit: cumque s
eam cubicularii adducere conaretur, Eiulabit, inquit, quis-
quis horum manus mihi iniiciet. Ob id plerisque cam inur-
banam & rusticam iudicantibus Cyrus delectatus gestibus
eius risit, & ei qui mulieres adduxerat, Vidēn' inquit, te hāc
solam liberam & incorruptam mihi adduxisse: atque exin-
de eam p̄e omnibus charam habuit, sapientemque appell-
auit. Capta est Cyro occiso, cùm diriperentur castra. Eam
tū Darius poscens, offendit grauiter patrem. Barbari enim
acerrimi sunt in suspicionibus amatoriis: vt non modò qui
attigerit pellicem regis, sed etiam qui in itinere currū quo i
vehuntur obuius impulerit, morte plectatur. Et quidem
Atossam rex amore eius motus cōtra leges vxorem dux-
rat: pellices autē eximia pulcritudine alebat ccc. x. Aspa-
siā ergo liberam esse dixit: & si ipsa annueret, accipere fi-
lium iūsset, iūitam cogi non debere. Accita Aspasia p̄tēre
spem regis Darium elegit, eiique data est, lege ita cogente:
paulo pōst rursus adempta: nam eam rex Diana quæ Ec-
batanis colitur, & Anitis dicitur, sacerdotem constituit, vt
reliquum vitæ tempus casta exigere. Existimabat autem
nō grauiter se, verū moderatè & quasi per iocum vltum
esse filium. Darius autem nequaquam mediocriter id tulit,
sive amore Aspasiae incēsus, sive derisus se & ludibrio ha-
bitum à patre existimans. Ita eum affectum sentiens Tirib-
azus, stimulos addit, suum sub alieno agēs negocium. Et
enim rex cum haberet filias multas, promiserat se Pharna-
bazo Apamam, Rhodogunā Oronti, Tiribazo Amistrin nu-
ptum datum: & cùm cæteris fidem seruasset, Amistrin ipse
ducēs, Tiribazo Atossam natu omnium minimam de-
sponderat: sed & hanc amore (vti demonstrauimus) captus
ipse duxerat, eoque facto Tiribazum planè infensem sibi
reddiderat. Erat is homo ingenii alias etiam parum cōstan-
tis, animique varii & præcipitus, & modò propter res pro-
sperè administratas inter primos habitus, modò offendens
atque abiectus, nullam mutationem recte ferebat: sed &
in honore cùm haberetur, molestus omnibus erat sua futilitate,

*In fidie in
Arioxer-
zem.*

litate, & cum deprimetur, nequaquam cedebat aut quiescebat, sed asperè se & quadam cum ferocia efferebat. Is ergo Tiribazus ignis quasi igni additus, idētidem Darium vrgebat. Nihil prodesse erat in capite cedarin inculcans.
 Sei, qui non rebus ipsis erigere sese conaretur, sed cum vide-
 ret patris tam incōstans esse & stupidum ingenium, tamen
 certam sibi regni successionem esse crederet. nam qui Græ-
 cæ mulierculæ causa sanctissimæ Persarum legi fraudem
 fecerit, nequaquam ei fidem habendam esse, quod de ma-
 ximi rebus pœta sit rata seruaturus. neque verò eandem
 conditionem Ocho, si regno excidat, & Dario, si id amit-
 tat, propositam esse. quippe nihil impedire, quin ille priua-
 tus viuat: Dario, quia rex sit designatus, aut regnandum,
 aut ne viuendum quidem esse. Verum quidem omnino &
 vbiq; est illud Sophocleum,

Monitis malis præsto est obedientia.

Etenim laevis & proclivis est via ad id quod volumus: ple-
 rique autem ob ignorantem & imperitiam rerum bona-
 rum, pessima volunt. Sed tamen magnitudo regni, & me-
 tus ab Ocho Darii, materiam agendi Tiribazo præbuerūt:
 neque extra omnem culpam est Aspasiae ereptæ iniuria.
 Ergo Darius Tiribazo se & rem totam committit. Cùm
 iam multi se conspiracyi socios adiunxissent, eunuchus
 quidam insidias regi detegit, cui compertum erat, quod
 statuissent noctu in cubiculum eius intrare, & iacentem
 trucidare. Regi & delationem istam negligere, ac tantum
 malum non præcavere, periculoso videbatur: & fidem
 adhibere non explorata re, grauius. Itaque sic agit. Eunu-
 chum, qui indicium detulerat, adesse illis iubet, & comi-
 tem se præbere: ipse parietem post lectum suum perfodit,
 ostiumque in eo fabricatur, idque aulæ occultat. Cùm
 hora insidiarum appetiasset, essetque ab eunicho indicata,
 in lecto mansit: neque prius inde surrexit, quam ad cædem
 perpetrandi venientium facies singulorum cōtuitus est,
 & planè vnumquenque eorum agnouit. vt iam stringere
 gladios, & aduersum se tendere conspexit, celeriter aulæ
 arrepto per ostium in conlaue interius se proripuit, ostio-
 que obdito clamorem sustulit. Ita percussores à rege visi,
 nulla re gesta fuga se per fores proripuerunt, Tiribazumq;
 & qui cum eo erant, vt iam compertos insidiarum, ad fu-

gam hortati sunt. Reliquis fuga dispersis, Tiribazus comprehensus multos de regiis stipatōribus occidit, ac vix tandem iaculo eminus iustus cecidit. Darium cum liberis adductum rex iudicandum consiliariis regiis dedit, absens ipse mandauit autem, vt singulorum sententias prescriptas ad se minister deferret. Omnium suffragiis damnatus, capitallique suppicio addictus, à lictoribus in propinquum carcere est abductus. Carnifex accitus, manu tenens nouaculam, qua damnatorum capita abscondi solent, vt vidit Darium, perterritus recessit, ad fores respiciens, vt qui regi afferre manus non auderet: foris autem iudicibus minaciter vt mandata exequetur iubentibus, reuerlus intrō, altera manu comam apprehendit, ceruicemq; depressam nouacula abscidit. Quidam iudicium in præsentia regis factum affirmant, & Darium criminis coniustum in faciem procidisse, suppliciterque deprecatum: regem autem iræ impotentem surrexisse, stricteq; que acinace eum multis vulneribus cōfecisse: deinde in aulam progressum, solem adorasse, ac dixisse: Ite Persæ, ite læti, aliisque indicate, manum Oromazem ab iis qui impium & nefarium conati sunt factinus, poenas cepisse. Hunc exitum paratæ Artoxerxi insidiæ habuerunt Cæterū Ochum Atossa ad spem amplissimam erexerat. metuebat tamen adhuc fratres, genuimum Ariaspem, qui unus supererat, & de nothis Arsamen. horum ille, non eo quod ætate Ochum anteibat, sed propter benignitatem, simplicitatem, & humanitatem, regnum videbatur in Persas obtenturus: Arsames & prudens videbatur, & eum maximè à patre diligi non fallebat Ochum. Igitur homo dolosus iuxta & sanguinarius, vtriusque virtus insidians, crudelitate sua aduersus Arsamen, versutia contra Ariaspem vsus est. Nam ad hunc eunuchos & amicos regios submisit, qui semper ad eū minas & terribiles sermones afferre: decreuisse scilicet regē ei crudelē & turpē morte inferre. Ij cùm quotidie hæc velut arcana se ei referre simularent, & alia iamiam agere, alia mox acturū regē dicebant, eō paucoris hominem adduxere, atque anxietas, vt lethali veneno apparato & hausto mortem sibi consciuerit. Rex genere mortis cognito, filium quidem luxit: quis autem causam morti præbuisset, etsi suspicabatur, inquietare tamen & certò competire per senectutem non valens,

eo ar-

eo arctius Arsamen est amplexus, neque obscurè tulit, omnia se ei credere & libere communicare. Itaque Ochus nequaquam cunctandum sibi ratus, Harpate Tiribazi F. submissò Arsamen de medio sustulit. Adeò tum decrepitus erat Artoxerxes, ut minimo ad mortem videretur indigere momento. itaque allato ei de Arsamis interitu nuncio, sustinere non potuit, sed statim moerore extensus est. Vixit annos xciiii. regnauit lxii. iudicatus est clemens esse, & subditorum amans. quam opinionem maiorum confirmauit Ochus, crudelitate & pariciidiis omnibus superior.

INTERPRETIS ANNOTATIONES, in Artoxerxem.

15

Artoxerxis etas bello Peloponnesiaco respondet. Ferè enim eodem tempore regnum occēpit, quo Athenæ sunt à Lysandro dirutæ. Olympiade nimirum xciiii. quo maxime tempore Veij sunt obseSSI primū, & decimo post anno à Camillo expugnati.

1 Artoxerxes antè Arsicas.] Apud Diodorum Siculum libro decimoquarto, & apud Xenophontem τετραβιαλογίων ωρών, Artaxerxes legitur constanter ut hic per o. post t. Artoxerxes. sed id non multum refert, & per o. etiam in Ctesiae epitomis legitur, nuper à doctissimo homine Henrico Stephano editis. Quod autē hic nomen regis Arsicas legitur, mutare ausus non sum: quanquam in Ctesiana epitomali bri deciminoni ἀπόρως, Arsaces legatur. hoc autem nomen est, quam alterū, notius, & regibus Parthorum omnibus fuit commune, ut Ptolemai Aegyptiorum.

2 Omifus.] Amiotus, Romiles: Lapus pauperem vertit. forte aliud uterq. legit, quam ego. Mithras Persarum deus, Sol est Latinis: malui tamen vocem propriam relinquere. Sicut & candyn, vestis regia apud Persas genus, & similia.

3 Ostacem & Oxabem.] Aut hic, aut initio libri hu-